

GERT LIENHART:

Utredningen om skolans inre arbete

I nummer 5—6/1974 av Svensk Tidskrift tog Britt Mogård i sin egenskap av ledamot av utredningen om skolans inre arbete upp en del av dess förslag. I denna artikel ger lektor Gert Lienhart en erfaren lärares synpunkter på SIA. Författaren menar att många av utredningens förslag är utmärkta, t ex den friare resursanvändningen, men han är synnerligen skeptisk mot bl a storklasserna på 70—90 elever i vilka lärarlag skall arbeta tillsammans med psykologer och fritidsassistenter. Försök som pågår med mindre klasser i storstadsområden har visat goda resultat. Förläng remisstiden och skjut upp riksdagsbeslutet tills man hunnit ta hänsyn till erfarenheter av sådana försök, manar författaren.

Som lärare är man tacksam för det under senare år uppflammande intresset för skolfrågan inom Moderata Samlingspartiet. Partiledning och riksdagsgrupp upptäckte plötsligt i slutet av 60-talet, att partiet hade försummat skolfrågan. Denna borde bevakas, och rätt skött skulle den kunna bli politiskt matnyttig. Sent omsider skulle partiets gamla försummelser på skolans område repareras. Att partiet sedan gammalt försummat denna centrala kulturfråga är nämligen odiskutabelt.

När Gösta Bagge som ecklesiastikminister i samlingspartiet under kriget tillsatte en utredning om förlängd skolplikt till 9 år för samtliga elever, var intresset för en sådan reform inom dåvarande Högerpartiet mycket litet. Detta bristande intresse visade sig ödesdigert. Den möjlighet, som fanns att gripa initiativet på skolområdet genom Bagges utspel, missades när partiet efter kriget och under hela 50-talet helt inriktade sitt politiska arbete på de ekonomiska, särskilt de skattepolitiska, frågorna. Skulden för detta drabbar inte bara partiledningen Hjalmarson/Svärd, som ledde partiet till oavbrutna segrar under dessa år, utan även oss andra inom parti och studentförbund, som försummade denna fråga och lydigt föll in i ledet. Skolfrågan överlämnades därmed till s och fp, och dessa partier drev energiskt frågan under ledning av hrr Edenman och Helén.

De gamla skolformerna folk- och realskola ersattes först av enhetsskolan, som var en försöksskola, och sedan av grundskolan från 1962. Nu skapades en för alla

obligatorisk, avgiftsfri och examensfri 9-årig skola. Under hela reformperioden stod högerpartiet som en oengagerad åskådare vid sidan av arenan.

Efter hand vaknade dock oron inom Moderata Samlingspartiet inför de snabba förändringarna på skolans område, särskilt sedan grundskolan 1969 fått ett sammanhållet dvs odifferentierat (ej nivågrupperat) högstadium. Debatten sköt fart i dagspressen och genom motioner och inlägg i valkampanjerna 1970 och 1973. Denna m-debatt återspeglade en tilltagande oro inom skolan, vilken tog sig uttryck i bråk, skolk och allmän vantrivsel i de stora klasserna med sitt heterogena elevunderlag. Många elever kunde nämligen inte hänga med i det odifferentierade högstadiet på grund av övertotetiseringen av främst de naturvetenskapliga ämnena.

SIA

För att komma tillrätta med dessa problem tillsattes i maj 1970 utredningen om skolans inre arbete, SIA. Denna skulle främst studera förslag till bättre skolmiljö och de svagpresterande elevernas problem. Ordförande i utredningen blev SÖ:s chef Jonas Orring. Två andra tunga namn i utredningen var Carin Beckius (s) och Britt Mogård (m). Den förstnämnda är den socialdemokratiska riksdagsgruppens sekreterare och sitter i Stockholms kommunfullmäktige och skoldirektion medan Britt Mogård är riksdagsledamot och ordförande i partiets kvinnoförbund.

SIA:s huvudbetänkande avgavs i augusti 1974 och var med undantag för några detaljer enhälligt. Ett av SIA:s huvudförslag är förslaget om den samlade skoldagen. Detta innebär, att skoldagen börjar klockan 8 och slutar kl 15 (klockan 14 för de lägre klasserna) vilket innebär en viss förlängning av den nuvarande skoldagen. Lektioner varvas med fria aktiviteter, t ex idrott.

Dessa aktiviteter är obligatoriska i motsats till de frivilliga aktiviteter, som skall förekomma före klockan 8 och efter klockan 15. Detta förslag är den verkligt stora nyheten i SIA och har stora fördelar: föräldrarna kan känna trygghet genom att barnen ej får håltimmar, då de kan lämna skolan, den sociala träningen underlättas och möjligheten till variationer under skoldagen blir större. Dessutom kan frivilliga organisationer, t ex politiska eller religiösa, lättare komma till tals i skolan än i dag.

Men frågan är hur mycket av en sådan reform, som skulle komma att stanna på papperet. Lokalbrist och brist på resurser i övrigt kan medföra att de fria aktiviteterna får en så låg kvalitet, att den samlade skoldagen förfaller till en form av omhändertagande av eleverna. En skoldag från 8 till 14 kan också för många barn, särskilt i de lägre åldrarna, bli alltför tröttsam.

En av motiveringarna till den samlade skoldagen är att 70 % av mödrarna förvärvsarbetar och därför är intresserade av att barnen vistas längre tid i skolan. Till de återstående 30 %, en ganska stor

minoritet, tas emellertid ingen hänsyn. Det kan ju tänkas, att dessa mödrar vore intresserade av att deras barn hade en kortare skoldag. Kommer inte många föräldrar att anse den samlade skoldagen som ett steg mot socialisering av familjelivet?

En svaghet i SIA:s förslag är att stöd- undervisning för de svagpresterande skall äga rum under tiden för fria aktiviteter. De elever, som bäst behöver dessa avbrott i lektionerna, skall istället ha undervisning.

Risken finns vidare, att kommunerna med hänvisning till sin satsning på ungdomsverksamheten i skolorna skär ner anslagen till fritidsverksamheten utanför skolan. Det finns sålunda problem att diskutera och frågetecken att rätta ut i förslaget om den samlade skoldagen.

Storklasser

Ett annat av SIA:s huvudförslag innebär en ny gruppering av elever och skolpersonal i grundskolan. Den gamla klassen ersätts av basenheten och 2—4 sådana bildar den nya arbetsenheten. Lärarna i arbetsenheten organiseras i arbetslag och undervisar gemensamt denna under ledning av en studiehandledare. I detta lag ingår också speciallärare, psykologer, fritidsassistenter etc.

Arbetsenheten är en nyhet i SIA:s förslag. Liknande försök förekommer vid Norra Latins försöksgymnasium i Stockholm. Dessa gymnasieklasser är dock sammansatta av studieinriktade elever med

ett betygsgenomsnitt klart över genomsnittet i åk 9. Arbetsenheten skall där- emot innehålla alla elever inklusive de som nu gå i specialklass och blir sålunda en sammanhållen storklass utan nivågrup- pering.

SIA menar, att de nuvarande hetero- gena klasserna, där klassföreståndaren ej regelbundet ser sina elever, inte är någon lyckad lösning. I stället vill man genom arbetsenheten, vilken så att säga blir en liten skola i skolan, ge kontaktläraren (klassföreståndaren) en möjlighet att regelbundet träffa sina elever. Denna möj- lighet skall garanteras genom att en tim- me i veckan schemaläggs som kontaktlä- rartid. Detta är en styrka i SIA-försla- get. En svaghet är dock, att arbetsenheten blir mycket stor, 70—90 elever, av vilka många är oroliga och ej studiemotive- rade. Visserligen skall endast en mindre del av undervisningen bedrivas i denna sammanhållna arbetsenhet, men vilken arbetsmiljö blir den då inte för tysta och ambitiösa barn. Stoj, stim och stress måste bli följderna.

Arbetslaget kan naturligtvis erbjuda fördelar för lärare, som känner sig isole- rade, utsatta för mobbing från eleverna eller som har bristfälliga kunskaper. Äldre lärare med stor undervisningsvana kom- mer säkert att känna sig hämmade. Laget ställer stora krav på samarbetsförmåga och anpassning och frågan är om man kommer att anpassa undervisningen till den lärare, som har de sämsta eller de bästa kunskaperna. Läraren kan dess- utom tvingas undervisa i ämnen, i vilka

han ej har kompetens. Detta måste få följderna för elevernas kunskapsnivå. Man bör kanske inte glömma bort, att eleven även har rätt att ställa krav på undervisningen.

Samordnaren i arbetslaget, studiehandledaren, skall både ha goda kunskaper och förmåga att utjämna motsättningar. Arbetslagets resultat kommer att bli beroende av hans kapacitet.

För eleven är det en nackdel, att han, om arbetslagen bli stora, kommer att möta många lärare. Detta försvårar elevens anpassning i skolan. Huruvida arbetslagets införande skulle komma att påverka betygets vara eller icke vara har SIA ej haft till uppgift att gå närmare in på. Denna fråga är emellertid så pass viktig, att den borde tas upp till debatt i detta sammanhang.

Skolans resurser är för närvarande hårt knutna till bestämda enheter, t ex antalet klassavdelningar. Enligt SIA bör dessa resurser få användas friare av kommunerna, så att skolor i områden med stora problem skall få större resurser än andra. Detta är utan tvivel ett utmärkt förslag.

Bestyrelser

Rektor har i dag en mycket stark ställning i skolan. Utredningen föreslår, att dennes beslutanderätt överföres till en bestyrelse. Denna skall bestå av representanter för skollärovervakning, skolpersonal, föräldrar och elever. För låg- och mellanstadierna föreslås dock inga elevrepresentanter. Organisationen får vidsträckt befogenheter

på det ekonomiska området. Vid högstadieskolorna kan den komma att innehålla elevrepresentanter under straffbarhetsåldern. Detta är en svaghet.

Bestyrelsen skall väljas av skolstyrelsen med rektor som självskriven ledamot och ordförande. Förslag till ledamöter skall inhämtas från personalorganisationerna och från elevrådet. Man frågar sig varför inte skolans personal kan välja sina representanter och föreslå dessa för skolstyrelsen. Detta vore en naturligare tingens ordning.

SIA:s betänkande omfattar med bilagor 2 000 sidor. Naturligtvis kan en granskning av en utredning av sådan omfattning bara omfatta några punkter. Så allvarlig kritik mot centrala moment har emellertid framförts, att förslaget ej enligt min mening kan läggas till grund för en omorganisation av grundskolan.

Tid för motförslag

För behandling av detta väldiga material har lärare och annan skolpersonal fått en remisstid på drygt två månader eller till den 15/11 och fackförbunden till den 15/12. Denna remisstid är naturligtvis alldeles för kort och man frågar sig oneligen om statsmakterna inte är intresserade av vad vi på "verkstadsgolvet" har att säga. Till detta kommer att man blir beroende av sammanfattningar, gjorda av SIA:s experter, eftersom man inte hinner läsa hela utredningen. Detta är helt otillfredsställande.

Ett första krav måste därför vara en av-

sevärt förlängd remisstid för skolpersonalen, åtminstone fram till den 1/6. Beslut i frågan behöver ej fattas förrän vid vårriksdagen 1976. Det vore nämligen olyckligt att pressa fram SIA lika snabbt och över skolpersonalens huvud som skett med tidigare skolreformer.

Genom längre remisstid skulle möjligheter skapas att utarbeta motförslag till SIA. Ty utredningen har ej löst alla problem. Man borde också ge sig tid att utvärdera de försök på skolans område som pågår.

Ett försök

I SvD den 18/10 1974 skildras ett intressant skolförsök, det s k Råsundaförsöket i Solna utanför Stockholm. Där har man minskat antalet elever i högstadielklasserna från 29—30 i varje klass till 12—15. Varje klass har eget klassrum och varje elev sin egen bänk. Lärarna i främst språken får visserligen bära undervisningsmateriel ganska långa vägar men det gör de gärna, ty eleverna trivs, oron och skolket har upphört. Och skåphallen, där eleverna förut trängdes på rasterna för att komma åt sina böcker, har blivit ett mysigt uppehållsrum.

Kostnaderna för detta försök täcks i stort genom omdisponering av nuvarande

resurser, med ett litet extrabidrag. Detta är det mest uppseendeväckande, ty SÖ har envist hävdats att om man minskar antalet elever i alla grundskoleklasser i hela riket med en elev kostar det 100 milj om året.

Men när man resonerar om den tilltagande oron i skolan bör man hålla i minnet, att den främst är koncentrerad till storstadsområdenas högstadielklasser. En minskning av elevantalet i åk 7—9 i storstadsområdena från 30 till förslagsvis 20 elever per klass skulle därför ej dra så stora summor som SÖ uppgett. Naturligtvis skulle det kosta extra pengar, men dessa skulle kunna tas genom omfördelning av anslagen under utbildningsdepartementets huvudtitel. Råsundaförsöket är ett alternativ till SIA:s idéer om stora enheter. Detta förslag bör därför ingående prövas, dess kostnader noga utredas och dess fel och förtjänster vägas mot SIA:s förslag, innan riksdagen fattar beslut om en ny omorganisation av grundskolan. Under en övergångstid kan några av SIA:s förslag såsom den friare resursanvändningen och bestyrelsen genomföras.

Det är angeläget, att en ny skolreform ej blir ett hastverk utan resultatet av en förutsättningslös och ingående diskussion.